
NAVs bedriftsundersøkelse høsten 2010

AV JOHANNES SØRBØ

SAMMENDRAG OG HOVEDFUNN

I følge NAVs bedriftsundersøkelse i høst er bedriftenes sysselsettingsforventninger på samme nivå som de har vært de siste to årene. Dette til tross for at sysselsettingen var høyere i 3. kvartal i år enn i 3. kvartal i fjor, og at arbeidsledigheten har flatet ut, mens vi da fjorårets undersøkelse ble gjennomført hadde hatt et fall i sysselsettingen og en kraftig økning i arbeidsledigheten. 27 prosent av bedriftene i høstens bedriftsundersøkelse oppgir at de regner med å øke sysselsettingen det neste året, mens 12 prosent regner med å måtte nedbemanne. Bedriftene innen varehandelen og offentlig sektor er i år mer pessimistiske enn de var i fjor. Også innen bygge- og anleggsnæringen er det nå færre bedrifter som venter å øke sysselsettingen det neste året, men samtidig er det også færre som venter redusert sysselsetting. Industribedriftene er i år mer optimistiske enn de var i fjor.

Nedgangskonjunkturen har gjort at mangelen på arbeidskraft har falt kraftig fra 2007. I høstens undersøkelse er denne trenden brutt. I alt oppgir 27 prosent av bedriftene at de har rekrutteringsproblem, og 11 prosent svarer at disse er så alvorlige at de har færre ansatte enn de ellers ville hatt. Mangelen på arbeidskraft er i høst estimert til å utgjøre 47 300 personer, som er noe høyere enn fjorårets mangel på 39 900. Mangelen på ulike typer ingeniører og sivilingeniører har økt det siste året, og det har den også gjort for systemutviklere og programmerere. Mangelen på fagarbeidere innen bygg og anlegg og industri har derimot gått ned, men dette er fortsatt blant yrkesgruppene hvor mangelen på arbeidskraft er størst.

Arbeidsinnvandringen til Norge ser ut til å være svært etterspørselsbestemt. I perioden fra 2004 til 2008, da vi hadde høy etterspørsel etter arbeidskraft og fallende arbeidsledighet, hadde vi også en kraftig vekst i arbeidsinnvandringen. Da konjunktorene snudde og arbeidsledigheten begynte å stige raskt, fikk vi også en nedgang i arbeidsinnvandringen. I år har arbeidsledigheten stabilisert seg, og sysselsettingen har igjen begynt å ta seg opp, og samtidig ser vi at arbeidsinnvandringen har steget kraftig den senere tiden. I høstens bedriftsundersøkelse svarer 9 prosent av bedriftene at forventer å rekruttere arbeidskraft fra utlandet det neste året. Dette er en like stor andel som i fjor. Samtidig har det skjedd flere endringer innen de ulike næringer. Innen industrien er det nå flere bedrifter som regner med å benytte utenlandsk arbeidskraft enn det var i fjor. Derimot har andelen gått ned i andre næringer som tradisjonelt har rekruttert en stor andel av arbeidsinnvandringen, slik som bygge- og anleggsnæringen, jordbruk skogbruk og fiske, samt overnattings- og serveringsvirksomhet. Samlet gjør dette at det er vanskelig å tolke svarene fra årets undersøkelse i retning av høyere eller lavere arbeidsinnvandring enn vi har hatt det siste året.

OM NAVS BEDRIFTSUNDERSØKELSE

NAV gjennomfører hvert år to bedriftsundersøkelser, en om våren og en om høsten. I undersøkelsen som går om høsten er utvalget betydelig mindre enn i vårens undersøkelse. Det vil derfor kun presenteres resultat på landsnivå, og ikke for hvert fylke slik vi gjør for vårundersøkelsen.

Formålet med bedriftsundersøkelsene er at de skal gi kunnskap om etterspørselssiden på arbeidsmarkedet, og samtidig kunne si noe om næringslivets og offentlige etaters behov for ulike typer arbeidskraft i den nærmeste framtid. Denne kunnskapen bidrar til at NAV kan yte bedre service overfor arbeidssøkere og arbeidsgivere. Også for allmennheten og andre beslutningstakere gir NAVs bedriftsundersøkelse nyttig informasjon om utviklingen i etterspørselen etter arbeidskraft og tilpasningsproblemene på arbeidsmarkedet.

I høst svarte 1 970 bedrifter på NAVs bedriftsundersøkelse, noe som ga en svarprosent på 72. Undersøkelsen ble gjennomført fra midten av september til midten av oktober 2010.

Det stilles i alt seks spørsmål i undersøkelsen. Spørsmålene avdekker bedriftenes anslag på antall ansatte om ett år i forhold til i dag, hvilke næringer som venter særlig stor etterspørsel etter arbeidskraft, om bedriftene forventer å rekruttere arbeidskraft fra utlandet det neste året, og om bedriftene i dag har rekrutteringsproblem innenfor spesifikke yrker. For mer om metoden som benyttes i NAVs bedriftsundersøkelse, se det metodiske vedlegget.

Sammenlignbarhet mellom vår- og høstundersøkelsen

Resultatene fra NAVs to årlige bedriftsundersøkelser vil ikke være sammenlignbare. Etterspørselen etter arbeidskraft varierer med årstiden, og dette vil også gjelde mangelen på arbeidskraft. Målt ved tilgangen på ledige stillinger er det et klart sesongmønster i etterspørselen etter arbeidskraft. Tilgangen på ledige stillinger er høyest i perioden mars til mai, noe som til en viss grad kan forklares med utlysning av sommerjobber. Videre øker tilgangen på ledige stillinger de første månedene på høsten, før den gjerne går ned fram mot desember. Det at den ene bedriftsundersøkelsen er i mars/april, mens den andre er i september/oktober vil altså i seg selv gjøre at resultatene ikke er sammenlignbare.

Datainnsamlingen i de to undersøkelsene er også ulik. I vårundersøkelsen har NAVs fylkeskontor ansvaret for datainnsamlingen. Denne undersøkelsen foregår i all hovedsak postalt, men fylkene kan også benytte telefon eller bedriftsbesøk for å innhente svar. I høstens undersøkelse har TNS-Gallup stått for datainnsamlingen. I høstens undersøkelse foregikk utsending av spørreskjema både postalt, men også per e-post. Dette kan påvirke både hvem som svarer og hva som svares, og vil dermed også bidra til at resultatene fra de to undersøkelsene ikke kan sammenlignes med hverandre.

NAVs sysselsettingsbarometer

Arbeids- og velferdsdirektoratet utarbeider et sysselsettingsbarometer basert på resultatene fra undersøkelsen. Tallverdien i sysselsettingsbarometeret viser nettoøkningen, og er differansen mellom prosentvis andel bedrifter som oppgir at de forventer vekst i sysselsettingen og prosentvis andel bedrifter som forventer nedgang. Nettoøkningen er en indikasjon på virksomhetenes optimisme det kommende året. En høy verdi på sysselsettingsbarometeret er et tegn på høy etterspørsel etter arbeidskraft.

Sysselsettingsbarometeret bygger på bedriftenes vurderinger av den forventede størrelsen på arbeidsstokken i det kommende året. På bakgrunn av bedriftenes anslag er besvarelsene sortert etter andel bedrifter innenfor den enkelte næring som forventer økning, nedgang og uendret sysselsetting om ett år. Barometerets tallgrunnlag er derfor ikke påvirket av hvor mange personer en eventuell endring i sysselsettingen summerer seg til.

Rekrutteringsproblem har en viss effekt på sysselsettingsbarometeret. På bakgrunn av erfaring fra tidligere bedriftsundersøkelser vet vi at bedriftene ikke tar tilstrekkelig hensyn til begrensninger på tilbudssiden i arbeidsmarkedet. Dette kan påvirke realisert sysselsetting.

Yrker og næringer

Vi vil presentere en del resultater for ulike yrker og næringer. Det er viktig å merke seg at inndelingen i yrker og næringer bygger på forskjellige klassifiseringsprinsipper. Næring viser hva slags produksjon som hovedsakelig foregår i virksomheten, mens yrkesbetegnelsen viser hva slags arbeidsoppgaver som tilfaller en sysselsatt. Innenfor den enkelte næring vil det finnes et bredt spekter av yrker. NAV har ingen statistisk oversikt over hvordan yrkene fordeler seg under næringsgruppene.

STABILE SYSSELSETTINGSFORVENTNINGER

Da den internasjonale finanskrisen inntraff høsten 2008 så vi et kraftig fall i bedriftenes sysselsettingsforventninger. Etter dette har imidlertid sysselsettingsforventningene holdt seg stabile. Etter at vi i 2009 hadde en klar nedgang i bruttonasjonalproduktet (BNP), økt arbeidsledighet og redusert sysselsetting har flere indikatorer pekt i riktig retning det siste året. Eksporten av tradisjonelle varer har økt, byggeaktiviteten tatt seg opp, og siste halvår 2009 og første halvår i 2010 har vi igjen hatt en positiv vekst i BNP. Arbeidsledigheten har også stabilisert seg, og i vår-sommermånedene viste arbeidskraftsundersøkelsen (AKU) økende sysselsetting.

Samlet er likevel bedriftenes sysselsettingsforventninger på samme nivå som for ett år siden. Majoriteten av bedriftene venter uendret sysselsetting det neste året, mens 12 prosent venter redusert sysselsetting og 27 prosent regner med å øke antall ansatte over det neste året. Som vi skal se er det imidlertid stor forskjell mellom de ulike næringene.

Tabell 1:

Sysselsettingsforventninger: Prosentandel bedrifter som venter økning i, nedgang i, eller uendret sysselsetting.

Bedriftenes forventninger til fremtidig sysselsetting.

	Nedgang	Uendret	Økende	Netto økning
2007 Høst	7	55	38	31
2008 Høst	12	59	28	16
2009 Høst	14	56	30	15
2010 Høst	12	61	27	14

KILDE: NAVS BEDRIFTSUNDERSØKELSE

Stor optimisme innen informasjon og kommunikasjon

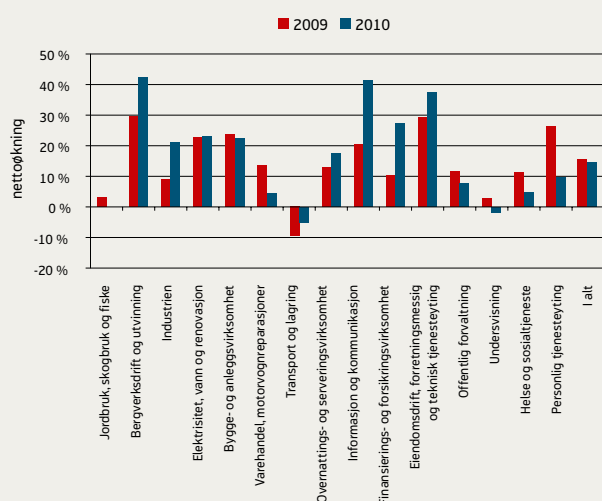
Næringsgruppen informasjon og kommunikasjon inneholder blant annet forlagsvirksomhet, radio- og fjernsynskringkasting, telekommunikasjon og tjenester tilknyttet informasjonsteknologi. Denne næringsgruppen består altså av forholdsvis ulike bedrifter. Samlet gikk sysselsettingen ned med 4 000 personer fra 3. kvartal i fjor til 3. kvartal i år i denne næringen, ifølge AKU. I høstens bedriftsundersøkelse svarer hele 56 prosent i denne næringen at de venter økt sysselsetting det neste året, mens 12 prosent svarer at de må nedbemanne. Det er særlig innen IT-relaterte bedrifter at optimismen er stor, mens bedrifter innen telekommunikasjon, fjernsynskringkasting og aviser er mer pessimistiske.

Bedriftene innen informasjon og kommunikasjon er sammen med bedriftene innen bergverksdrift og utvinning de mest optimistiske i høstens bedriftsundersøkelse.

Lave forventninger innen varehandel

Innen varehandelen ser bedriftene ut til å være mer forsiktede i sine forventninger til det neste året enn de var på samme tid i fjor. Andelen som venter redusert bemanning i denne næringen er på samme nivå som i fjor, mens andelen som venter å øke bemanningen har falt med ti prosentpoeng til 21 prosent.

Figur 1:
NAVs sysselsetningsbarometer: Nettoandel virksomheter som forventer økning i sysselsettingen, fordelt på næringer.



KILDE: NAVS BEDRIFTSUNDERSØKELSE

Utviklingen i husholdningenes konsum har også vært svak i første halvår i år. I 2. kvartal viser nasjonalregnskapet et fall i konsumet på 0,6 prosent fra kvartalet før. En del av dette kom pga lavere forbruk av elektrisitet, men det var også en nedgang i konsumet av dagligvarer og varige goder utenom biler. Dette kan være noe av grunnen til at bedriftene innen varehandel har relativt lave forventninger til den videre sysselsetningsutviklingen fremover.

Optimisme innen bygge- og anleggsnæringen

Høsten 2007 så vi et skifte for bygge- og anleggsnæringen. Da begynte boligprisene å falle, og samtidig begynte også igangsettingen av nye bygg å falle. Dette ga seg også utslag i at arbeidsledigheten begynte å stige. Da den internasjonale finanskrisen inntraff forsterket dette nedgangen i bygge- og anleggsnæringen, og arbeidsledigheten tredoblet seg fra januar 2008 til juli 2009.

Sommeren 2009 så vi imidlertid et nytt skifte ved at ordretilgangen og igangsettingen av nye bygg igjen begynte å stige. Bygge- og anleggsbedriftene var også optimistiske da de svarte på bedriftsundersøkelsen i fjor høst, og det siste året har sysselsettingen økt med 6 000 personer i følge AKU.

De siste månedene har igangsettingen av nye bygg igjen gått noe ned, samtidig som arbeidsledigheten økte svakt gjennom sommeren og starten av høsten når vi justerer for normale sesongsvingninger. Bygge- og anleggsbedriftene er også noe mindre optimistiske i høstens undersøkelse enn de var for ett år siden. Mens 37 prosent av bedriftene i fjor svarte at de ventet å øke sysselsettingen det neste året, gjelder dette 27 prosent i år. Samtidig er det også færre bedrifter som svarer at de vil nedbemanne. Kun 5 prosent oppgir dette i årets undersøkelse, mot 13 prosent i fjor.

Lave forventninger innen transport og lagring

Innen næringen transport og lagring forventer 22 prosent av bedriftene å måtte nedbemanne det neste året, mens 17 prosent venter å øke sysselsettingen. Denne næringen består både av virksomheter som driver med passasjer eller godstransport på vei, jernbane, lufttransport eller sjøtransport, men også post- og distribusjonsvirksomhet er kategorisert i denne næringsgruppen. Også i fjorårets undersøkelse var bedriftene i denne næringsgruppen pessimistiske, men sysselsettingen har likevel økt med 4 000 personer i næringen det siste året.

Økt optimisme i industrien

Innen industrien er bedriftene nå langt mer optimistiske enn de var for ett år siden. Det er imidlertid stor forskjell

mellom de ulike industrigrenene. Samlet venter 34 prosent av industribedriftene å øke sysselsettingen det neste året, mens 13 prosent venter å måtte nedbemanne. Det er bedrifter innen produksjon av metallvarer og maskiner som er de mest optimistiske, mens det er innen petroleum og kjemiske produkter at endringen er størst fra i fjor.

Da den internasjonale finanskrisen startet førte dette til et fall i eksporten av tradisjonelle varer fra Norge, og dermed også redusert produksjon og sysselsetting i industrien. Det siste året har vi sett en sterk vekst i råvareprisene og eksporten av tradisjonelle varer, som for eksempel metaller og fisk. Samtidig har også oljeinvesteringene holdt seg høye, og det ser de også ut til å gjøre i 2011. Dette har bidratt til at industriproduksjonen igjen har begynt å stige, og vi ser at industribedriftene i årets undersøkelse igjen er mer optimistiske enn det de var i fjor.

Lavere forventninger i offentlig sektor

Både innen offentlig forvaltning, undervisning og helse- og sosiale tjenester er sysselsettingsforventningene til det neste året nå lavere enn de var for ett år siden. Mest pessimistiske er undervisning, hvor 17 prosent svarer at de vil øke sysselsettingen det neste året, mens 19 prosent svarer at de må nedbemanne. Skolene og barnehagene er imidlertid tradisjonelt forsiktige når de svarer på dette spørsmålet, og mange sier også at de må avvente budsjettet før de vet om de kan oppbemanne og at de derfor oppgir uendret sysselsetting. I fjorårets undersøkelse var det noen flere innen undervisning som ventet å øke sysselsettingen

enn det var som ventet nedbemannning, og det siste året har også sysselsettingen økt med 3 000 personer. I årets undersøkelse er forventningene altså lavere enn det de var i fjor.

Innen helse- og sosialtjenester og offentlig administrasjon er det fortsatt flere som venter å øke antall ansatte det neste året, men forventningene er lavere enn de var i fjorårets undersøkelse. I fjor svarte 20 prosent av virksomhetene innen helse- og sosialtjenester at de ventet å øke sysselsettingen, mens 9 prosent svarte at de måtte nedbemanne, og sysselsettingen har økt med 17 000 personer det siste året. I årets undersøkelse svarte 15 prosent av virksomhetene at de vil øke bemanningen, mens 10 prosent svarer at de vil nedbemanne. Dette kan tyde på at sysselsettingsveksten innen helse- og sosialtjenester vil gå noe ned det neste året.

Virksomhetene innen offentlig forvaltning var de mest optimistiske innen offentlig sektor i fjor, men sysselsettingen har likevel falt med 4 000 det siste året. I høstens undersøkelse er også forventningene lavere enn de var i fjor, en av fem virksomheter venter nå å øke sysselsettingen mens 13 prosent venter å måtte nedbemanne.

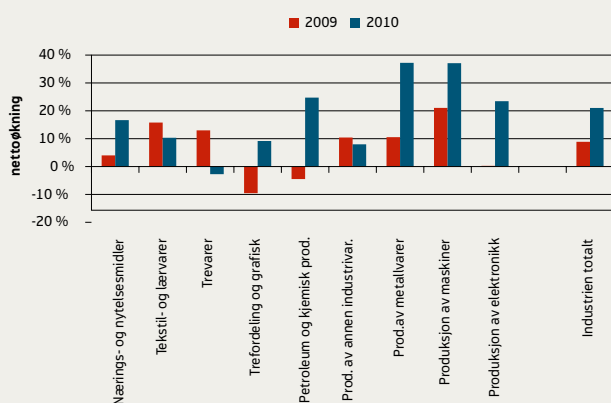
BEHOV FOR ARBEIDSINNVANDRING

Da vi gjennomførte bedriftsundersøkelsen høsten 2007, var Norge fortsatt i en høykonjunktur. Etterspørselen etter arbeidskraft var svært høy, arbeidsledigheten lav og mange bedrifter rekrutterte arbeidskraft fra de nye EU-landene. Den gang svarte i alt 14 prosent av bedriftene at de ville ha behov for å rekruttere arbeidskraft fra utlandet det kommende året. Etter at konjunktorene snudde i 2008 og vi har hatt økende arbeidsledighet og fallende sysselsetting, har vi også sett at færre svarer ja på dette spørsmålet. For ett år siden oppga i alt 9 prosent av bedriftene at de hadde behov for utenlandsk arbeidskraft, og det samme er tilfellet i høstens undersøkelse.

2009 var også det første året etter EU-utvidelsen i 2004 at nettoinnvandringen til Norge falt, noe som viser at etterspørselen etter arbeidskraft trolig har betydning for størrelsen på innvandringen. Samtidig tydet resultatene i bedriftsundersøkelsen for ett år siden på at nedgangen i arbeidsinnvandringen kunne fortsette i år. Dette har imidlertid ikke skjedd, og i løpet av årets tre første kvartal var nettoinnvandringen klart høyere enn i tilsvarende periode i fjor. Samtidig har også utviklingen på arbeidsmarkedet vært noe bedre hittil i år enn det mange så for seg for ett år siden. Innen for eksempel industrien har økt eksport gitt økt produksjon og en nedgang i arbeidsledigheten det siste året. Dette kan også ha bidratt til å øke arbeidsinnvandringen, ettersom industrien er av næringene som i størst grad har sysselsatt personer fra de nye EU-landene.

Figur 2:

NAV's sysselsettingsbarometer: Nettoandelen virksomheter innen industrien som forventer økning i sysselsettingen.



KILDE: NAVS BEDRIFTSUNDERSØKELSE

I høstens undersøkelse er det bedriftene innen bergverksdrift og utvinning som i størst grad svarer at de vil rekruttere arbeidskraft fra utlandet. En av fire bedrifter i denne næringen svarer ja på dette spørsmålet, mot en av seks i fjor. Det er særlig bedrifter innen utvinning av olje og gass som svarer at de har behov for å rekruttere arbeidskraft fra utlandet.

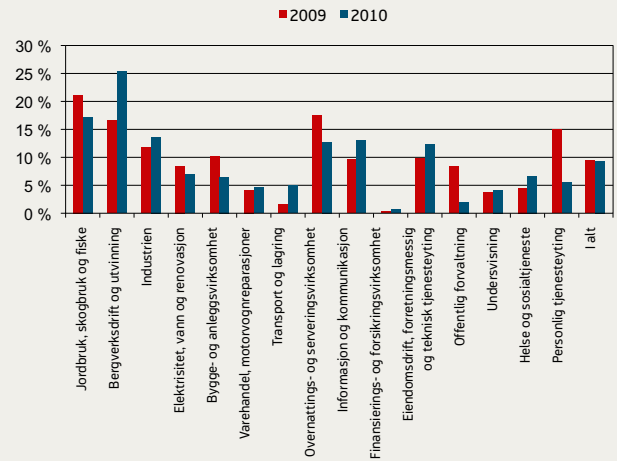
Også innen jordbruk, skogbruk og fiske er det relativt vanlig å rekruttere fra utlandet. En av seks bedrifter i denne næringen svarer at de vil rekruttere arbeidskraft fra utlandet det kommende året. En viktig årsak til at dette er trolig behovet for sesongarbeidskraft i jordbruket, der bruken av, og tilgangen på, norsk arbeidskraft har gått betydelig ned de siste årene. I fjorårets undersøkelse svarte i overkant av en av fem at de ville rekruttere fra utlandet.

Bygge- og anleggsnæringen er sammen med industrien den næringen som i størst grad har benyttet arbeidskraft fra de nye EU-landene de siste årene. Samtidig er dette to av næringene som i størst grad har merket nedgangskonjunkturen de siste to årene, i form av økt arbeidsledighet og redusert sysselsetting. I årets undersøkelse oppgir kun seks prosent av bedriftene innen bygge- og anleggsnæringen at de forventer å rekruttere arbeidskraft fra utlandet det kommende året, mot ti prosent i fjor.

Innen industrien svarer 14 prosent av bedriftene at de regner med å rekruttere arbeidskraft fra utlandet, en økning på to prosentpoeng fra i fjor. Som vi ser av figur 4 er det imidlertid stor forskjell mellom de ulike undergruppene i industrien. Innen treforedling og grafisk produksjon svarer kun to prosent ja på dette spørsmålet, mens dette gjelder hele 22 prosent av bedriftene innen produksjon av maskiner og utstyr. Bedriftene innen produksjon av maskiner og utstyr var også blant de mest optimistiske i forhold til sysselsettingsutviklingen det neste året, og det er dermed ikke overraskende at de også regner med å rekruttere fra utlandet. Samtidig ser vi at bedriftene innen produksjon av trevarer i relativt stor grad forventer å rekruttere fra utlandet, selv om det i denne næringen var flere bedrifter som ventet å nedbemanne enn det var som ventet å øke bemanningen. Dette kan tyde på at et flertall av bedriftene som planlegger å øke bemanningen også ser etter utenlandsk arbeidskraft.

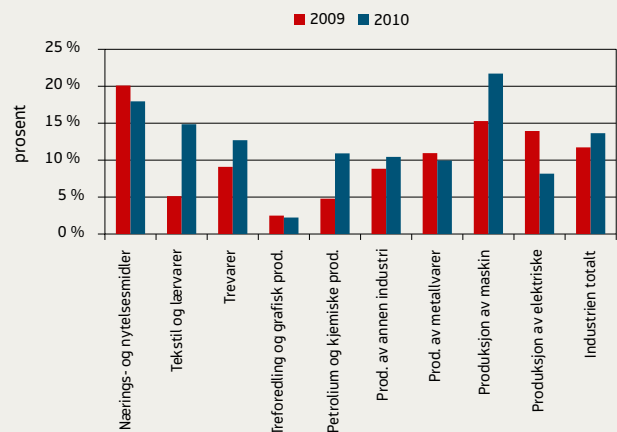
Samlet gir dette et litt blandet bilde av hvordan arbeidsinnvandringen vil utvikle seg i tiden fremover. For alle næringene totalt er andelen som venter å rekruttere fra utlandet på samme nivå som i fjor. Svarene fra industrien kan tyde på økt arbeidsinnvandring, men samtidig svarer en lavere andel at de vil rekruttere fra utlandet i tradisjonelt viktige næringer som bygge- og anleggsnæringen, jordbruk, skogbruk og fiske, samt overnattings- og serveringsvirksomhet. Det er dermed vanskelig å tolke svarene fra årets undersøkelse i retning av høyere eller lavere arbeidsinnvandring enn vi har hatt det siste året.

Figur 3:
Andel bedrifter innenfor den enkelte næring som forventer å rekruttere arbeidskraft fra utlandet det kommende år.



KILDE: NAVS BEDRIFTSUNDERSØKELSE

Figur 4:
Andel bedrifter innenfor ulike undergrupper i industrien som forventer å rekruttere arbeidskraft fra utlandet kommende år.



KILDE: NAVS BEDRIFTSUNDERSØKELSE

NOE HØYERE MANGEL PÅ ARBEIDSKRAFT

I bedriftsundersøkelsen ber vi bedriftene svare på om de har rekrutteringsproblem. I høst svarte 27 prosent av bedriftene at de har slike problem, og 11 prosent svarte at rekrutteringsproblemen er alvorlige. Med alvorlige rekrutteringsproblem menes at rekrutteringsproblemen har medført at bedriften nå har færre ansatte enn den ellers

ville hatt. På bakgrunn av bedriftenes svar, har Arbeids- og velferdsdirektoratet estimert mangelen på arbeidskraft høsten 2010 til 47 300 personer. Høsten 2009 ble mangelen estimert til 39 900 personer.

Mangel på arbeidskraft - Definisjon

For å kartlegge omfanget av bedriftenes rekrutteringsproblem, er det nyttig å måle mangel på arbeidskraft i antall personer. Mangel på arbeidskraft blir i NAVs bedriftsundersøkelse definert av en sekvens bestående av i alt tre spørsmål. Bedriften blir bedt om 1) å besvare om den har rekrutteringsproblem. Dersom svaret er positivt, bes bedriften om 2) å oppgi om rekrutteringsproblemet er av en slik karakter at antall ansatte er lavere enn det ellers ville vært. Bedriften bes deretter om 3) å oppgi hvor mange personer dette omfatter, og hvilke yrker dette gjelder. Mangel på arbeidskraft hos den enkelte bedriften blir definert som antall personer bedriften velger å oppgi i det siste spørsmålet.

I undersøkelsen blir bedriftene også bedt om å oppgi sysselsettingsbehovet i fremtiden. Dette gir oss et anslag på fremtidig etterspørsel etter arbeidskraft, i motsetning til spørsmålet som avdekker mangel på arbeidskraft, som kartlegger et øyeblikksbilde. Disse to forholdene på arbeidsmarkedet knytter seg derfor til to forskjellige tidspunkter, noe som kan bidra til at bedriftenes optimisme og rekrutteringsproblem kan være i utakt.

HVILKE NÆRINGER HAR STØRST MANGEL PÅ ARBEIDSKRAFT?

Rekrutteringsproblemet varierer betydelig mellom næringene. Det er innen eiendomsdrift, forretningsmessig- og teknisk tjenesteyting at flest bedrifter oppgir at de har alvorlige rekrutteringsproblemer. 23 prosent av bedriftene i denne næringen oppgir at de mangler arbeidskraft. Innen produksjon av maskiner og utstyr oppgir 22 prosent at dette er tilfellet.

Målt i antall personer er det også innen eiendomsdrift, forretningsmessig og teknisk tjenesteyting at rekrutteringsproblemet er størst. I denne næringen er mangelen estimert til å utgjøre 20 900 personer.

Utvalgte næringer

Bygge- og anleggsnæringen

Det var innen bygge- og anleggsnæringen at arbeidsledigheten først begynte å stige i denne nedgangskonjunkturen. Da finanskrisen brøt ut i september 2008 var arbeidsledigheten for bygge- og anleggsarbeidere på 1,9 prosent av arbeidsstyrken, mens den i september i år var på 4,3 pro-

Stramhetsindikatoren

Stramhetsindikatoren er forholdstallet mellom mangelen på arbeidskraft og antall sysselsatte. Et høyt forholdstall indikerer et stramt arbeidsmarked, noe som isolert sett indikerer et problem med å rekruttere arbeidskraft til virksomhetene.

Det presenteres to stramhetsindikatorer. Én for yrker (STYRK) og én for næringsgrupper (NACE). I begge stramhetsindikatorer er antall personer virksomhetene mangler (telleren) basert på resultater fra NAVs bedriftsundersøkelse høsten 2010. Sysselsettingstallene (nevneren) for yrkesgrupperinger er hentet fra Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelser. Siste tilgjengelige sysselsettingstall er fra 2009. For næringsgrupperinger er kilden for sysselsettingstallene Enhetsregisteret. Når det gjelder sysselsetting på landsnivå, er totaltallet hentet fra Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelser.

Stramhetsindikatoren er ikke nødvendigvis direkte sammenlignbar mellom næringer som i hovedsak befinner seg i offentlig sektor og næringer som i hovedsak befinner seg i privat sektor. Mens private bedrifter trolig uttaler seg om mangelen på arbeidskraft ut fra faktisk behov, vil offentlige bedrifter i større grad forholde seg til budsjettmidler og rammevilkår når de svarer på hvor mange personer de mangler. Dette er en viktig årsak til at næringer som offentlig forvaltning, undervisning og helse og sosiale tjenester har en såpass lav stramhetsindikator. Denne forskjellen mellom offentlig og privat sektor gjelder også de enkelte yrkesgrupper.

sent. Nedgangskonjunkturen har dermed bidratt til lavere mangel på arbeidskraft av to grunner. For det første er det færre bedrifter som ønsker å øke bemanningen, noe som gir mindre konkurranse om den ledige arbeidskraften, samtidig gjør den økte arbeidsledigheten at de som ønsker å ansette har flere å velge blant.

Det siste året har imidlertid arbeidsledigheten holdt seg stabil for bygge- og anleggsarbeidere. Gjennom våren så vi, ifølge sesongkorrigerte tall, en liten nedgang i arbeidsledigheten, mens den i løpet av sommeren og høsten har gått noe opp igjen, slik at arbeidsledigheten nå er på samme nivå som for ett år siden. Mangelen på arbeidskraft har likevel økt innen bygge- og anleggsnæringen, fra 4 800 personer i fjor til 8 500 i år. Dette kommer både av at det i år er noen flere bedrifter som oppgir at de mangler arbeidskraft, men også at de som mangler arbeidskraft oppgir noe høyere mangel enn det som var tilfelle i fjor. Selv om mangelen på arbeidskraft har økt det siste året, er den fortsatt på et moderat nivå for denne næringen.

Industrien

Også innen industriarbeid har arbeidsledigheten steget betydelig de siste to årene. I september 2008 var arbeidsledigheten på 2,1 prosent av arbeidsstyrken, mens den i september i år var på 4,1 prosent. Samtidig har også sysselsettingen falt kraftig, og det er nå 30 000 færre sysselsatte i industrien enn det var for to år siden. Det siste året har imidlertid aktiviteten tatt seg opp. Industriproduksjonen var i september 3,3 prosent høyere enn i september 2009, og veksten var størst innen trelast- og trevareindustrien og metallindustrien med henholdsvis 15,7 og 13,8 prosent. Arbeidsledigheten har også stabilisert seg, og var ved utgangen av november en prosent lavere enn i november i fjor.

Mangelen på arbeidskraft er fortsatt lav i industrien i høstens undersøkelse. I alt oppgir 13 prosent av bedriftene at de mangler arbeidskraft, og denne mangelen er estimert til å utgjøre 4 200 personer. Det er i hovedsak innen produksjon av maskiner og utstyr at bedriftene opplever rekrutteringsproblemer. Her oppgir hele 22 prosent av bedriftene at de mangler arbeidskraft, og mangelen utgjør 2 900 personer. Nesten 70 prosent av industriens mangel på arbeidskraft stammer dermed fra denne delen av næringen.

Bedriftene innen produksjon av petroleum og kjemiske bedrifter var i år svært optimistiske i forhold til sysselsettingsutviklingen det neste året. Samtidig oppgir disse bedriftene at de i svært liten grad opplever rekrutteringsproblem, og de svarer også i mindre grad enn industrien samlet at de forventer å rekruttere arbeidskraft fra utlandet.

Eiendomsdrift, forretningsmessig og teknisk tjenesteyting

Det er innen eiendomsdrift, forretningsmessig og teknisk tjenesteyting at mangelen på arbeidskraft er størst i høstens bedriftsundersøkelse. Totalt oppgir bedriftene i denne næringen en mangel på 20 900 personer, mot 12 000 i fjor. Målt ved stramhetsindikatoren er det dermed i denne næringen at arbeidsmarkedet nå er strammest.

Eiendomsdrift, forretningsmessig og teknisk tjenesteyting er en sammensatt næringsgruppe som blant annet består av bedrifter som driver med rengjøring, utleie av arbeidskraft, juridisk og regnskapsmessig tjenesteyting m.m. Eksempel på yrkesgrupper det er mangel på i denne næringen er ulike typer ingeniører og sivilingeniører, økonomiarbeidere, revisorer og snekkere.

Transport og lagring

Innen transport og lagring oppgir 8 prosent av bedriftene i høstens undersøkelse at de har alvorlige rekrutteringsproblem. Dette er en like stor andel som i fjor. Bedriftene som har rekrutteringsproblem har oppgitt noe lavere

mangel enn det de gjorde i fjor, og mangelen er i år estimert til 2 300 personer mot 3 500 for ett år siden. Eksempler på yrker det er mangel på i denne næringen er lastebil- og vogntogførere, samt skipsmaskinister og dekksoffiserer og loser.

Varehandel

Sysselsettingen innenfor varehandelen falt med 20 000 personer fra 3. kvartal 2008 til 3. kvartal 2009 i følge AKU. Det siste året har imidlertid sysselsettingen igjen begynt å ta seg opp, og det er nå 5 000 flere sysselsatte enn for ett år siden. Normalt vil en lav rente bidra til økt privat konsum, men i denne nedgangskonjunkturen har rentekuttene til Norges Bank så langt i liten grad gitt økt privat konsum, men heller gått til sparing. Mangelen på arbeidskraft holder seg også lav i høstens bedriftsundersøkelse. Seks prosent av bedriftene oppgir å ha alvorlige rekrutteringsproblem, og mangelen på arbeidskraft er estimert til 2 600 personer.

Offentlig forvaltning

Innen offentlig forvaltning oppgir fem prosent av virksomhetene at de mangler arbeidskraft. Mangelen er estimert til å utgjøre om lag 500 personer, mot 2 000 for ett år siden. Det er hovedsakelig ulike typer ingeniører- og teknikere virksomhetene har problemer med å rekruttere.

Undervisning

Også innen undervisning er rekrutteringsproblemene svært små. Mangelen på arbeidskraft er her estimert til å utgjøre 800 personer, som er på samme nivå som i fjor.

Skolene skiller seg ut med små rekrutteringsproblem også i vårundersøkelsene. Dette har sammenheng med at vårens bedriftsundersøkelse gjennomføres i en periode hvor få skoler har behov for å rekruttere. Høstens undersøkelse ble gjennomført fra slutten av september til slutten av oktober, noe som tilsier at situasjonen vil være den samme også i denne undersøkelsen. Skolene vil på dette tidspunktet i stor grad ha fylt opp de ledige stillingene de eventuelt har hatt ved skolestart, og har derfor i liten grad rekrutteringsproblem. Dette kan bidra til for lave anslag for mangelen på arbeidskraft innen undervisningssektoren.

Det ble heller ikke i årets bedriftsundersøkelse funnet noen mangel på førskolelærere. Dette til tross for at det spesielt i storbyene er stor etterspørsel etter førskolelærere, samtidig som arbeidsledigheten er svært lav. Dette kan komme av at vi i bedriftsundersøkelsen ikke problematiserer i hvilken grad barnehagene og skolene ansetter ufaglært arbeidskraft. Barnehagene vil i stor grad ansette barnehageassistenter dersom de ikke får førskolelærere, og vil dermed gjerne svare nei på om de har så alvorlige rekrutteringsproblem at de har færre ansatte enn

de ellers ville hatt. Dette gjør at resultatene for undervisningssektoren ikke er sammenlignbare med resultatene for de andre næringene.

Helse og sosiale tjenester

Innen helse og sosiale tjenester er det i år kun tre prosent av bedriftene som oppgir at de mangler arbeidskraft, mot ti prosent i fjor. Mangelen på arbeidskraft har også gått ned, og utgjør nå 3 000 personer, en halvering fra i fjor. Det er i hovedsak leger og psykologer virksomhetene har problemer med å rekruttere.

REKRUTTERINGSPROBLEM FORDELT PÅ YRKER

I bedriftsundersøkelsen har vi bedt bedriftene om å oppgi hvilke yrkesgrupper de har så store problemer med å rekruttere, at de har færre ansatte enn de ellers ville hatt. De er også bedt om å oppgi hvor mange ansatte dette dreier seg om. Ved hjelp av svarene på dette spørsmålet beregnes mangelen på arbeidskraft innenfor de enkelte yrker.

Tabell 3 viser mangel på arbeidskraft innenfor de yrkesgruppene der mangelen på arbeidskraft er størst. Det

Tabell 2:
Estimert mangel på arbeidskraft fordelt på næringer. Høsten 2010.

	Mangel på arbeidskraft i antall personer		NAV's stramhetsindikator		Andel bedrifter med alvorlige rekrutteringsproblemer	
	2009	2010	2009	2010	2009	2010
Jordbruk, skogbruk og fiske	1 200	900	3,7	2,7	10 %	5 %
Bergverksdrift og utvinning	200	200	0,7	0,8	19 %	15 %
Industrien	3 200	4 200	1,3	1,8	11 %	13 %
Nærings og nytelsemidler	200	100	0,4	0,1	11 %	4 %
Tekstil og lærvarer	0	100	0,2	1,2	3 %	10 %
Trevarer	200	100	1,8	0,8	9 %	5 %
Treforedling og grafisk prod.	0	100	0,0	1,2	0 %	12 %
Petroleum og kjemiske prod.	100	0	0,3	0,1	7 %	4 %
Prod. av annen industri	100	500	0,6	2,5	7 %	16 %
Prod. av metallvarer	500	400	1,3	1,3	12 %	15 %
Produksjon av maskin og utstyr	2 100	2 900	3,0	4,3	21 %	22 %
Produksjon av elektriske og optiske.	100	0	0,3	0,0	12 %	8 %
Elektrisitet, vann og renovasjon	300	100	1,1	0,2	13 %	3 %
Bygge- og anleggsvirksomhet	4 800	8 500	2,8	4,8	15 %	17 %
Varehandel, motorvognreparasjoner	2 500	2 600	0,7	0,7	10 %	6 %
Transport og lagring	3 500	2 300	2,5	1,6	8 %	8 %
Overnattings- og serveringsvirksomhet	1 800	700	2,1	0,8	13 %	8 %
Informasjon og kommunikasjon	700	1 200	0,9	1,5	8 %	13 %
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	100	300	0,3	0,6	9 %	15 %
Eiendomsdrift, forretningsmessig og teknisk tjenesteyting	12 000	20 900	4,4	7,9	15 %	23 %
Offentlig forvaltning	2 000	500	1,5	0,4	4 %	5 %
Undervisning	800	800	0,4	0,4	6 %	11 %
Helse og sosialtjeneste	6 100	3 000	1,3	0,6	10 %	3 %
Personlig tjenesteyting	600	1 200	0,8	1,7	6 %	12 %
I alt	39 900	47 300	1,6	1,9	11 %	11 %

KILDE: NAVS BEDRIFTSUNDERSØKELSE

foreligger ikke beregninger for alle yrkesgrupper. Dette fordi mangelen på arbeidskraft ikke kan estimeres innenfor yrker der det kun er et fåtall bedrifter i utvalget som har oppgitt mangel på arbeidskraft. I de fleste slike tilfeller må vi forvente at et fåtall observasjoner i utvalget reflekterer at det er liten mangel innenfor dette yrket. Et fåtall observasjoner kan likevel summere seg til et betydelig antall personer. Det kan derfor være mangel på arbeidskraft innenfor en yrkesgruppe selv om yrket ikke er oppført i tabell 3. Ettersom NAVs bedriftsundersøkelse er en utvalgsundersøkelse, vil det være usikkerhet knyttet til estimatene på mangel. Usikkerheten kan variere fra yrke til yrke.

Tabell 4 viser den relative mangelen på arbeidskraft fordelt på yrkesgrupper. Det absolutte tallet over mangel på arbeidskraft vil ha sammenheng med hvor stor yrkesgruppen er, mens det relative tallet tar hensyn til ulik størrelse på yrkesgruppene. Den relative mangelen er presentert i form av stramhetsindikatoren (se egen ramme tidligere i artikkelen). Eksempelvis kan en mangel på 450 sveisere være like virksomhetskritisk som en mangel på 1 750 elektrikere, ettersom arbeidsstyrken for den siste gruppen er langt større. Vi ser derfor også på forholdstallet mellom mangelen på arbeidskraft og antall sysselsatte i yrkene og benevner dette som stramhetsindikatoren.

I spørsmålet som avdekker mangel, bes bedriftene ta stilling til om rekrutteringsproblemene er av en slik art at man har færre ansatte enn man ellers ville hatt. Innenfor enkelte yrker kan det benyttes ufaglært arbeidskraft uten at dette i bedriftsundersøkelsen blir registrert som et alvorlig rekrutteringsproblem. På den annen side vil enkelte arbeidsgivere ønske seg ansatte med kompetanse utover det som er normalt innenfor en yrkesgruppe.

Den enkelte virksomhet rapporterer kun om mangel på arbeidskraft, ikke overskudd av arbeidskraft. Dette betyr at dersom en bedrift mangler 10 snekkere og en annen bedrift har et overskudd på 10 snekkere, så vil summen av dette bli et udekket behov på arbeidskraft på 10 snekkere. Den estimerte mangelen på 47 300 personer representerer derfor et bruttotall på udekket behov for arbeidskraft. I en viss utstrekning blir dette dekket opp av den løpende tilgangen av arbeidskraft over tid.

Økt mangel på ingeniører

I høstens bedriftsundersøkelse mangler bedriftene i overkant av 8 000 personer innen ingeniør- og ikt-fag. Dette er en økning på ca 2 000 i forhold til for ett år siden. Et av yrkene det er størst mangel på er systemutviklere og programmere, hvor bedriftene nå mangler 1 600 personer mot 400 i fjor. Det er også mangel på ulike typer ingeniører og sivilingeniører innen for eksempel bygg og anlegg og innen olje, bergverksdrift og metallurgi.

Selv om arbeidsledigheten har økt innen ingeniør- og ikt-fag de siste to årene, er den fortsatt svært lav. Ved utgangen av november var arbeidsledigheten på 1,3 prosent, og for flere typer ingeniører og sivilingeniører er det registrert mindre enn 100 helt ledige personer. Bedrifter som etterspør denne typen kompetanse vil altså ofte få problemer med å få tak i arbeidskraften de ønsker.

Lavere mangel på fagarbeidere innen bygg og anlegg og industri

Fagarbeidere innen bygg og anlegg og industri har ofte vært yrker hvor bedriftene oppgir at de har problemer med å rekruttere arbeidskraften de har behov for. Fra 2008 til 2009 halverte imidlertid mangelen etter denne typen yrker seg, og mangelen har også gått ytterligere ned det siste året. I alt er mangelen etter denne typen yrker i år estimert til å utgjøre drøyt 11 000 personer, en nedgang på 4 000 fra i fjor. Størst er mangelen på elektrikere, elektronikere og lignende, hvor det nå mangler 1 750 personer. Også for yrker som kopper- og blikkslagere og operatører innen olje- og gassutvinning er mangelen relativt stor, og større enn den var for ett år siden. For betong- og grunnarbeidere er derimot mangelen lavere enn i fjor, mens vi i år ikke har registrert noen mangel på for eksempel snekkere og tømrere.

Tabell 3:
Estimert mangel på arbeidskraft for utvalgte yrker.
Sortert etter antall personer bedriftene mangler.
Høsten 2010.

STYRK	STILLING	2009	2010
2149	Andre sivilingeniører og tilsvarende yrker	0	3050
4121	Økonomimedarbeidere og revisjonsassistenter	300	2050
7241	Elektrikere, elektronikere o.l	1000	1750
2130	Systemutviklere og programmerere	400	1600
2512	Personal- og organisasjonskonsulenter	0	1500
7213	Kopper- og blikkslagere	0	1450
8113	Operatører innen olje- og gassutvinning	0	1400
8323	Lastebil- og vogntogførere	650	1300
5221/5223	Butikkmedarbeidere o.l./Selgere (detalj)	700	1150
3116	Ingeniører og teknikere innen olje, bergverk og metallurgi	0	1100
7141	Malere og byggtapetserere	0	1000
3412	Forsikringskonsulenter	700	800
3113	Elektronikk- og telekommunikasjonsingeniører og -teknikere	950	750
3231	Sykepleiere	950	750
3415	Tekniske og kommersielle salgsrepresentanter	0	750
1312	Ledere innen bergverksdrift, industri, kraft- og vannforsyning	0	700
8331	Anleggsmaskinførere	900	700
8251	Grafiske trykkere	0	650
7122	Betong- og grunnarbeidere (bygg)	1300	600
2221	Leger	500	550
2511	Statsautoriserte revisorer	650	550
2545	Psykologer	150	550
3432	Revisorer (ikke statsautoriserte) og regnskapsførere	0	550
5123	Hovmestere, servitører og barkeepere	2150	550
7134	Rørleggere og VVS-montører	0	550
7233	Jordbruks-, skogbruks- og anleggsmaskinmekanikere	0	550
5122	Kokker	550	450
7212	Sveisere	400	450
2142	Sivilingeniører (bygg og anlegg)	300	400
3119	Andre ingeniører og teknikere	400	400
3114	Maskiningeniører og -teknikere	450	350
3111	Bygningsingeniører og -teknikere	1550	300
7129	Anleggsgartnere	0	250
2145	Sivilingeniører (maskin- og marinteknikk)	200	200
5164	Vektene o.l.	0	200

KILDE: NAVS BEDRIFTSUNDERSØKELSE

Tabell 4:
Estimert mangel på arbeidskraft for utvalgte yrker. I
antall personer og stramhetsindikator. Sortert etter
stramhetsindikator. Høsten 2010.

STYRK	STILLING	Mangel på arbeidskraft i antall personer, 2009	Stramhets- indikator 2010
7213	Kopper- og blikkslagere	1 450	41,7 %
2149	Andre sivilingeniører og tilsvarende yrker	3 050	37,3 %
8251	Grafiske trykkere	650	21,2 %
7122	Betong- og grunnarbeidere (bygg)	600	19,8 %
8113	Operatører innen olje- og gassutvinning	1 400	17,4 %
7141	Malere og byggtapetserere	1 000	14,8 %
2511	Statsautoriserte revisorer	550	13,9 %
7233	Jordbruks-, skogbruks- og anleggsmaskinmekanikere	550	11,1 %
4121	Økonomimedarbeidere og revisjonsassistenter	2 050	9,5 %
3116	Ingeniører og teknikere innen olje, bergverk og metallurgi	1 100	9,3 %
7129	Anleggsgartnere	250	8,8 %
3412	Forsikringskonsulenter	800	8,1 %
2545	Psykologer	550	8,0 %
2145	Sivilingeniører (maskin- og marinteknikk)	200	7,0 %
3113	Elektronikk- og telekommunikasjonsingeniører og -teknikere	750	6,8 %
1312	Ledere innen bergverksdrift, industri, kraft- og vannforsyning	700	6,0 %
2512	Personal- og organisasjonskonsulenter	1 500	6,0 %
2142	Sivilingeniører (bygg og anlegg)	400	5,8 %
7212	Sveisere	450	5,7 %
7241	Elektrikere, elektronikere o.l	1 750	5,0 %
2130	Systemutviklere og programmerere	1 600	4,9 %
8323	Lastebil- og vogntogførere	1 300	4,8 %
3119	Andre ingeniører og teknikere	400	4,4 %
8331	Anleggsmaskinførere	700	3,9 %
3114	Maskiningeniører og -teknikere	350	3,5 %
3415	Tekniske og kommersielle salgsrepresentanter	750	3,1 %
7134	Rørleggere og VVS-montører	550	3,1 %
5123	Hovmestere, servitører og barkeepere	550	2,9 %
2221	Leger	550	2,8 %
5164	Vektene o.l.	200	2,4 %
3111	Bygningsingeniører og -teknikere	300	2,1 %
5122	Kokker	450	1,7 %
3432	Revisorer (ikke statsautoriserte) og regnskapsførere	550	1,3 %
3231	Sykepleiere	750	1,2 %
5221/5223	Butikkmedarbeidere og lignende/Selger (detalj)	1 150	0,6 %

KILDE: NAVS BEDRIFTSUNDERSØKELSE

METODISK VEDLEGG

I bedriftsundersøkelsen trekkes et utvalg av bedrifter fra Bedrifts- og foretaksregisteret (Enhetsregisteret). Utvalget trekkes tilfeldig, men alle bedrifter med mer enn 400 ansatte er med i utvalget. I tillegg er alle bedrifter med mer enn 200 ansatte i næringene offentlig forvaltning, undervisning, helse- og sosialtjenester og andre sosiale og personlige tjenester med i utvalget. Dette fordi dette ofte er bedrifter som skiller seg fra andre når det gjelder hvilke yrker de etterspør. Størrelsen på utvalget er bestemt slik at det skal sikres representativitet på alle næringer.

Det stilles i alt seks spørsmål i undersøkelsen. Bedriftene blir bedt om å svare enten postalt eller per e-post. Spørsmålene i undersøkelsen gir anslag på bedriftenes sysselsettingsforventninger for det kommende året, om bedriften forventer å rekruttere arbeidskraft fra utlandet, og om bedriften har rekrutteringsproblem innenfor spesifikke yrker.

I de tilfellene der resultatene på landsbasis skal presenteres i form av andeler, og ikke i form av absoluttverdier, vektet resultatene. Et eksempel på en slik problemstilling er kartlegging av andel bedrifter som forventer sysselsettingsvekst i det kommende år. Ettersom næringene varierer i størrelse, er det nødvendig å tildele de store næringene mer vekt enn de små. Vektingen konstrueres ut fra forholdet mellom antall bedrifter i

næringen og antall bedrifter totalt. Ettersom utvalget har en overrepresentasjon av store bedrifter, må resultatene innenfor hver næring vektet også i forhold til andelen små og store bedrifter i populasjonen.

Mangel på arbeidskraft estimeres ved hjelp av en modell som tar hensyn til bedriftenes geografiske kjennetegn, næringsvise kjennetegn, antall ansatte og observert mangel. Resultatet brukes til å predikere mangelen på arbeidskraft i de bedriftene som ikke ble tatt inn i utvalget.

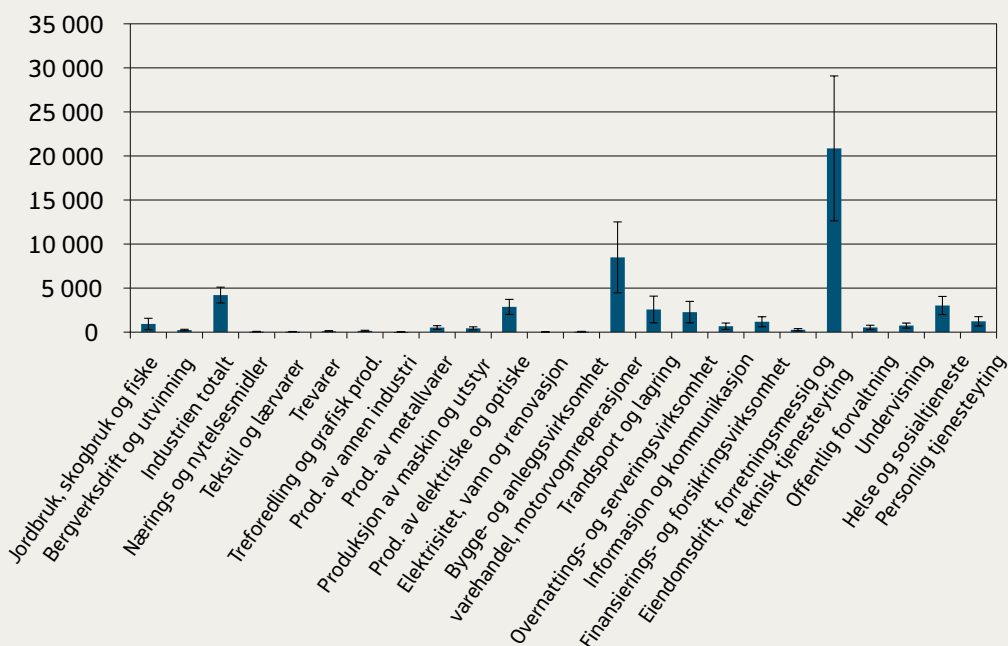
Det vil knytte seg usikkerhet til disse estimatene. Jo mer detaljert kjennetegn det søkes på, dess større er usikkerheten knyttet til estimatet. Det er med andre ord større usikkerhet knyttet til estimatene for mangel per yrke enn mangel per næring, fordi det her vil være færre observasjoner. Det er også større usikkerhet knyttet til anslagene i høstens undersøkelse enn vårens fordi vi om høsten har et atskillig mindre utvalg.

NAV har beregnet konfidensintervall for estimert mangel på arbeidskraft. Den faktiske mangel vil med 90 prosent sannsynlighet ligge innenfor de respektive konfidensintervallene som er presentert i figuren under. Nederste mulige grense for et konfidensintervall kan ikke være lavere enn observert mangel i utvalget.

Arbeids- og velferdsdirektoratet kan kontaktes dersom det ønskes mer utdypende informasjon om estimering av mangel på arbeidskraft og beregning av konfidensintervaller.

Figur 5:

Estimert mangel på arbeidskraft med konfidensintervaller. Næringsvise resultat.



KILDE: NAVS BEDRIFTSUNDERSØKELSE